

ПІДТРИМКА СІМЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

У даній статті розглядається підтримка сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, принципи соціальної підтримки. Розкривається зв'язок поняття "соціальна підтримка" з такими поняттями, як "соціальна допомога", "соціальні послуги", "соціальне забезпечення" та ін.

Ключові слова: соціальна підтримка, соціальні послуги, соціальне забезпечення, соціальна допомога, соціальне обслуговування, соціальний захист.

Відповідно до чинного законодавства сім'я є первинним та основним осередком суспільства. Виконуючи певні функції, сім'я забезпечує свою життєздатність. Розрізняють: економічну, господарську, репродуктивну, соціалізуючу, рекреативну, терапевтичну функції сім'ї тощо.

Сім'я, яка належним чином виконує свої функції, називається благополучною. Сім'я є прикладом унікального поєднання різнопланових збалансованих характеристик. Саме завдяки здатності до врегулювання вона є найгнучкішим елементом соціальної структури, здатним швидко реагувати на внутрішні та зовнішні впливи. Але на сьогодні, через низку соціальних, економічних чи інших причин, сім'ї не здатні самостійно виконувати одну або декілька функцій, тому нерідко потрапляють у складні життєві обставини. Такі сім'ї переважно, самі не можуть подолати труднощі, проблеми з якими стикається і потребують соціального захисту і підтримки.

Відповідно до законодавства України складні життєві обставини – це обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самостійно (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю або за станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, психологічний чи психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа тощо).

До складних життєвих обставин відносять також: погіршення матеріально-побутових умов, поступове зубожіння, втрату роботи, все,

що викликає у людей почуття незахищеності, страху перед завтрашнім днем, все, що веде до наростання напруги в сім'ї, негативно позначається на вихованні дітей.

Отже, складними життєвими обставинами можна назвати такі несприятливі для людини події, коли їй особливо важко, і коли вона об'єктивно потребує сторонньої допомоги, в тому числі з боку держави, суспільства, громади, найближчого оточення, щоб впоратися з цими обставинами і відновити свою нормальну життєдіяльність [5].

Метою даної статті є розгляд підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Серед дослідників, які зверталися до розгляду поняття соціально-педагогічна підтримка можна виділити таких, як О. С. Газман, Т.В.Анохіна, А.Й.Капська, Л.Я.Оліференко, О.В.Безпалько, Л. М.Кулікова та ін.

Так, на думку О.Козлової, соціально-педагогічна підтримка полягає в створенні необхідних умов для позитивно спрямованої соціалізації. І розглядає її як комплекс заходів, що створюють можливість оптимізувати процеси освіти, навчання і виховання підростаючого покоління [6].

За Безпалько О.В. *соціальна підтримка* - це система заходів суб'єктів соціально-педагогічної роботи, спрямована на вирішення проблем осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах шляхом надання їм допомоги чи необхідних видів соціальних послуг. Також *соціальна підтримка* - це система заходів, спрямована на створення умов, що дозволяють забезпечити соціальну захищеність людей [7].

В сфері соціальної політики ми зустрічаємо наступне визначення *соціальної підтримки* - система заходів з надання допомоги певним категоріям громадян, які тимчасово опинилися у важкому економічному становищі (частково або повністю безробітні, молодь, що навчається тощо), шляхом надання їм необхідної інформації, фінансових коштів, кредитів та інших пільг [4].

Серед найбільш поширених *видів соціальної підтримки* виділяють матеріальну, психологічну, педагогічну, правову підтримку тощо.

Матеріальна підтримка надається шляхом виплат пенсій, компенсацій, допомоги на лікування та оздоровлення, забезпечення продуктами харчування, одягом, медикаментами тощо.

У процесі здійснення соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах відповідно до закону "Про соціальні послуги" від 19.06. 2003 № 966-IV надаються соціально-економічні послуги, які полягають у допомозі в залученні додаткових ресурсів для задоволення матеріальних інтересів і потреб сімей чи осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у

формі натуральної допомоги; допомоги в оздоровленні, сприянні в отриманні державної соціальної допомоги, у наданні грошової допомоги, а також допомоги у вигляді грошових компенсацій; сприянні покращенню житлово-побутових умов сім'ї та дитини; стимулюванні дорослих членів до економічної активності, ефективного використання наявних ресурсів; представленні інтересів клієнта перед державною адміністрацією (виконавчим комітетом) із метою вирішення матеріально-побутових проблем (борги за комунальні послуги, брак відповідних умов для проживання дитини, неспроможність забезпечити повноцінне харчування дитини/дітей і т. д.); наданні матеріальної, фінансової та гуманітарної допомоги відповідно до потреб клієнта.

З метою створення належних матеріальних умов для виховання дітей у сім'ях держава надає батькам або особам, які їх замінюють, соціальну допомогу. Така допомога передбачена Законом України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" від 21.11. 1992р. № 2811-ХІІ (нова редакція від 22.03.2001 р.). Відповідно до закону сім'ям надається допомога по вагітності і пологам; одноразова допомога при народженні дитини; допомога по догляду за дитиною до досягнення нею 3-річного віку; допомога на дітей одиноким матерям; допомога на дітей, які знаходяться під опікою або піклуванням [9].

Згідно Закону України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" від 01.06. 2000 № 1768-ІІІ адресна допомога малозабезпеченим сім'ям в Україні має на меті підтримку найбільш нужденного населення. Система адресної соціально-економічна допомоги представлена двома видами виплат:

- субсидіями на житлово-комунальні послуги і паливо;
- допомогою малозабезпеченим сім'ям [2].

Отже, основною метою соціальних виплат є забезпечення гідного рівня життя зазначених типів сімей з урахуванням їх специфічних потреб, а не допомогти сім'ям, які опинилися в скрутних життєвих умовах, за допомогою фахівців та їх порад знайти в собі сили та найбільш оптимальні шляхи, щоб подолати ці перешкоди.

Державна соціальна підтримка надається за рахунок державного бюджету у певних, визначених законами, випадках. Підставою для її надання є складні життєві обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самотійно.

Державна соціальна підтримка за законодавством України надається у грошовій та натуральній формах, а також у формі соціального обслуговування і призначена як для всього населення України загалом, так і для окремих категорій: малозабезпечених сімей, сімей з дітьми, інвалідів, дітей-інвалідів, дітей-сиріт та дітей,

позбавлених батьківського піклування, інвалідів тощо.

Психологічна підтримка спрямована на мобілізацію внутрішніх ресурсів клієнта, з метою зміни уявлення про безвихідь його становища, формування впевненості та мотивації щодо подолання почуття тривоги, психологічних комплексів, невпевненості в своїх силах, зміцнення активної, діяльнісної особистісної позиції.

Вона може здійснюватися через надання психологічних консультацій з метою покращення мікроклімату сім'ї, збереження психологічного здоров'я членів сім'ї, набуття впевненості в своїх силах, адаптація до середовища, поліпшення взаємин з оточуючими, обговорення наявних проблем з членами сім'ї та надання рекомендацій щодо їх вирішення, формування навичок подолання труднощів та конфліктів з оточенням, організація та координація психотерапевтичних груп та груп самопомоги, психологічна діагностика корекція та реабілітація.

Педагогічна підтримка орієнтована на превентивну та оперативну допомогу дітям, сім'ї шляхом надання їм необхідної соціально-педагогічної інформації, проведення просвітницьких заходів, консультацій, бесід тощо.

Т. Анохіна під педагогічною підтримкою розглядає підбір і використання системи педагогічних засобів, реалізація яких забезпечує допомогу у самостійному індивідуальному виборі своєї поведінки, у подолання перешкод самореалізації у комунікативній, творчій та інших видах діяльності [1].

Правова або юридична підтримка здійснюється шляхом надання юридичних консультацій, проведення бесід з питань чинного законодавства, гарантій та пільг, здійснення заходів, спрямованих на захист прав та інтересів членів сім'ї, захист прав дітей, оформлення правових документів, представництво інтересів тощо.

Соціальна підтримка сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, в Україні надається ґрунтуючись на таких принципах:

- адресності;
- доступності;
- добровільності;
- гуманності;
- надання соціальної підтримки на основі встановлених соціальних стандартів у розмірах та на рівні, що відповідає потребам особи й обумовлюється економічними можливостями держави;
- цільового використання коштів, призначених для надання соціальної підтримки;
- безповоротності соціальної підтримки.

Також можемо зазначити, що поняття "соціальна підтримка" тісно пов'язане із такими поняттями як "соціальний захист", "соціальне

забезпечення", "соціальна допомога", "соціальні послуги", "соціальне обслуговування".

Соціальний захист слід розглядати як систему законодавчих, економічних, соціально-психологічних гарантій, яка надає працездатним громадянам рівні умови для покращання свого добробуту за рахунок особистого трудового вкладу в конкретних економічних умовах, а непрацездатним та соціально вразливим верствам населення – перевагу в користуванні суспільними фондами споживання, пряму матеріальну підтримку, зниження податків [4].

Соціальна допомога – це система соціальних заходів у вигляді сприяння, підтримки і послуг, які надає соціальна служба окремим особам або групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їхнього соціального статусу і повноцінної життєдіяльності, адаптації в суспільстві [8].

Ці послуги сприятимуть формуванню у сім'ї нормальної життєдіяльності. Соціальні послуги можуть мати інформаційний, консультативний характер, метою їх є надання психолого-педагогічної, правової, соціально-медичної, матеріальної підтримки сім'ям. Завдання полягає у тому, щоб допомогти сім'ї в цілому і кожному з її членів справитися з повсякденними життєвими труднощами, проблемами. Тобто кожна людина і сім'я в цілому мусить продіагностувати проблеми, які з'явилися, і самостійно вирішити їх. У разі потреби здійснюється їх корекція.

Термін "*соціальні послуги*" визначає Закон України "Про соціальні послуги" від 19 червня 2003 р. як комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя [3]. Метою надання соціальних послуг сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах є усунення причин, які заважають членам родини самостійно подолати складну життєву ситуацію, попередження вилучення дітей з родин, створення сприятливих умов для подальшого самостійного розв'язання проблем, що виникатимуть, та для розвитку й виховання дітей.

Соціальне забезпечення – це організаційно-правова діяльність держави, спрямована на матеріальне забезпечення громадян у випадку настання, обумовлених законодавством, соціальних ризиків за рахунок фондів соціального страхування та виплат із державного та місцевих бюджетів та інших обумовлених законодавством коштів [10].

Соціальне обслуговування – робота, спрямована на задоволення потреб, які виникають у процесі життєдіяльності, що забезпечує

гармонійний та різнобічний розвиток дітей та молоді шляхом надання соціальної допомоги і різноманітних соціальних послуг [3].

Відповідно до законодавства соціальне обслуговування здійснюється шляхом надання соціальних послуг: за місцем проживання особи (вдома); у стаціонарних інтернатних установах та закладах; у реабілітаційних установах та закладах; в установах та закладах денного перебування; в установах та закладах тимчасового або постійного перебування; у територіальних центрах соціального обслуговування; в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

Соціальне обслуговування має передбачати надання соціальних послуг, у контексті їх наближення до потреб клієнтів та підвищення їх якості шляхом створення нових форм відносин і взаємодії між різними учасниками на всіх рівнях функціонування цієї системи.

Отже, фахівець, котрий працює з сім'єю з дітьми, повинен орієнтуватися у своїй діяльності на те, що кожна сім'я має право на допомогу; сім'я має можливість вибору виду необхідної їй допомоги; ніякі обставини не можуть стати причиною жорстокого поводження з дитиною; робота з сім'єю, по можливості, має здійснюватись у домашніх умовах; дитина потребує стабільності стосунків у сім'ї; не можна формувати негативне ставлення дітей до батьків; вилучати дитину із сім'ї слід лише тоді, коли до сім'ї застосовані всі інші можливі профілактичні методи роботи; вилучена із сім'ї дитина має можливість підтримувати контакти з біологічними батьками (якщо ці контакти не загрожують її життю і здоров'ю), має право бути повернутою до біологічної сім'ї, родичів чи виховуватися в сімейному оточенні [9].

Надання соціальної підтримки має ґрунтується на принципах виявлення ресурсів сім'ї та сприяння формуванню у членів сім'ї навичок і умінь для подолання складної життєвої ситуації.

Сучасні орієнтири сімейної політики в Україні: стабілізація сім'ї, зниження рівня розлучень; підвищення престижу сім'ї та сімейних цінностей у масовій свідомості; забезпечення розумово і фізично здорового покоління, орієнтації на середню сім'ю; підвищення виховного потенціалу сім'ї; адаптація сім'ї до ринкових умов життя.

Основний зміст соціально-педагогічної роботи з неблагополучною сім'єю складають забезпечення сім'ї різними видами соціального обслуговування (соціальної допомоги та соціальних послуг), реабілітаційна та профілактична робота, соціальний супровід окремих категорій сімей та соціальне інспектування неблагополучних сімей. Вони реалізуються в практичній діяльності соціального педагога шляхом використання різноманітних методів, прийомів і форм соціально-педагогічної роботи.

Таким чином, сьогодні сім'я стає центром соціальної роботи. Через вирішення сімейних проблем, зміцнення сім'ї як головного соціального інституту можна вийти на вирішення багатьох проблем сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Анохина Т.В. Идеи и технологи педагогической поддержки в образовании США, Великобританки, Голландки / Т.В. Анохина // Воспитание и педагогическая поддержка детей в образовании: Материалы все рос.конф. / Под ред О.С. Газмана. – М., 1996. – С. 16-57
2. Бідність та нерівні можливості дітей в Україні / [Черенько Л.М., Полякова С.В., Реут А.Г. та ін.]; за ред. Е.М.Лібанової. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Український центр соціальних реформ, 2009. – 288 с.
3. Відомості Верховної Ради, 2001, № 42, ст. 213
4. Гриненко А. М. Соціальна політика: Навч. метод. посібн. – К.: КНЕУ, 2003. – 309 с.
5. Закон України "Про соціальні послуги" (від 19. 06.2003 № 966-IV) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
6. Козлова Л.Н. Введение в теорию социального воспитания / О.Н.Козлова. – М.: Интерпракс, 1994. – 208с.
7. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг.ред. проф. І.Д.Зверєвої. – К., 2008. – 336с.
8. Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник. – К.: ДЦССМ, 2002. – 536 с. // Соціальна робота. Книга 4.
9. Соціальний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах: Методичний посібник. / І. Д. Зверєва та ін. – К.: Держсоцслужба, 2006. – 104 с.
10. Устінов С.О. Співвідношення термінів "соціальних захист" та "соціальне забезпечення" в законодавстві України // Юридична наука та практика, №2. – 2011. - С. 90-95.

In this article the support of families in difficult circumstances, principles of social support. Disclosed link the concept of "social support" of such concepts as "social assistance", "social services", "social security" and others.

Keywords: social support, social services, social security, social assistance, social services, social protection.

Отримано 25.2.2012